

Motion till riksdagen

1989/90:Kr255

av Olof Johansson m.fl. (c)

Kulturpolitiken

Sammanfattning

I denna partimotion om kulturen föreslår centern bland annat följande:

- * En utvärdering bör göras för att belysa hur 1974 års kulturpolitiska mål har uppnåtts.
- * Kulturens roll som regional utvecklingsfaktor måste uppmärksammas. Kulturen är en viktig del av den samlade infrastrukturen.
- * De nationella kulturinstitutionerna måste få ett självständigt ansvar att verka över hela landet. De tre R:ens – Riksteatern, Riksställningar och Rikskonserters – roll måste ses över.
- * Nationalscensbegreppet bör utvecklas. Förutom Operan och Dramaten bör scener i Göteborg, Malmö, Växjö och Umeå utvecklas till nationalscener.
- * Boklån skall vara kostnadsfria. En satsning på bokbussar och filialbibliotek måste ske. Kulturporto bör införas.
- * Skolans kulturella roll måste utvecklas. Kulturinslagen i ämnena svenska, musik och bild måste samordnas. Införande av ett kulturblock, som också inrymmer dans och drama, bör prövas. Inom slöjd och hemkunskap måste lokala traditioner belysas.
- * En kultur- och folkrörelsefond bör inrättas med ca 10 % av de medel som staten tillföres genom spel och lotterier.
- * Riksdagen bör lägga fast riktlinjer för sponsring av statliga och kommunala kulturinstitutioner. Avtalen skall vara öppna. Mellanhänder måste undvikas.
- * Kulturinstitutioner som drivs i bolagsform, exempelvis Operan, bör kunna förstärka sin ekonomi genom nyemission av aktier.
- * En samlad kulturproposition bör presenteras för riksdagen vart tredje år. Där läggs ekonomiska treårsramar fast. Kulturrådets främsta roll blir att förbereda dessa propositioner medan dess uppgifter vid den årliga anslagshanteringen begränsas.

I en särskild partimotion behandlas vissa aktuella mediapolitiska frågor. Ett flertal anslags- och organisationsfrågor på kultur- och mediaområdet behandlas i kommittémotioner.

En kultursyn för framtiden

Mot. 1989/90

Kr255

Enligt vår mening är en av kulturens viktigaste uppgifter att skapa gemenskap och höja människors livskvalitet. En rik kultur skall också medverka till att underlätta den enskilda människans personliga utveckling. Människans välfärd beror inte bara på tekniska och ekonomiska faktorer. I det demokratiska förnyelse- och utvecklingsarbetet måste kulturverksamheten spela en central roll. Stimulans till debatt och kritisk granskning av företeelser i vårt samhälle är därför en central uppgift för kulturen. Det måste också konstateras att det är en legitim uppgift för kulturen att ge berikande underhållning och avkoppling för människorna i dagens komplicerade samhälle.

En väsentlig del av vår kultursyn utgör konstaterandet att en mycket stor del av de många människornas kulturupplevelser kommer till stånd utan samhällets direkta medverkan. Böcker skrivs och läses, musik spelas av ensembler och framställs på grammofonskivor för stora lyssnarskaror, kör-sång utövas av mängder av människor, konstnärer framställer sina verk och teatergrupper agerar utan att detta är resultat av vare sig statliga eller kommunala beslut. Till detta kommer all den verksamhet som sker i folkrörelsernas regi. I ett pluralistiskt demokratiskt samhälle är det viktigt att det är så. Samhällets uppgift på kulturområdet blir med denna utgångspunkt inte att styra utan att verka stödande och förutsättningskapande.

Kulturarvets växande betydelse måste uppmärksammas mer. En ökad förståelse för detta medverkar till att ge oss den gemenskap och den respekt för andra kulturer som är nödvändiga för att vi skall kunna möta en alltmer mångkulturell framtid, präglad av internationellt utbyte och mångfald.

Samhällets kulturpolitiska uppgifter

En av kulturens viktigaste uppgifter är att utveckla meningsutbytet mellan människor. Kulturen blir därmed en av grundstenarna i det demokratiska samhällsbygget. Framträdande uttryck för detta synsätt är regeringsformen och tryckfrihetsförordningen varigenom grunden läggs för församlings- och yttrandefriheten. Litteratur och teater är helt beroende av att friheten att yttra sig i tal och skrift finns.

Samhället har ett betydande ansvar för att kulturarvet kan föras vidare. Genom att känna och förstå det förflutna blir vi också rustade att möta framtiden. Genom museer och underhåll av historiska byggnader medverkar stat och kommun i denna viktiga kulturpolitiska uppgift.

För att en väl fungerande radio och television i allmänhetens tjänst, som förmär värna om vår egen kultur och balansera internationell masskultur, skall kunna erbjudas i alla delar av landet krävs också ett aktivt engagemang från samhällets sida.

För att främja kvaliteten i kulturlivet och skapa förebilder är det viktigt att det finns goda möjligheter för yrkesverksamma kulturutövare att verka på rimliga villkor. Här inverkar samhällets skatte- och näringspolitik.

Genom utbildningsinsatser kan samhället också medverka till att professionella kulturutövare på ett lämpligt sätt förbereds för framtida insatser inom olika kulturyrken.

De kulturimpulser som invandrarna bidrar med måste tas tillvara, vilket samhället kan medverka till.

Det är viktigt att det i alla delar av landet får byggas upp ett allsidigt kulturliv. Det är en mycket betydelsefull uppgift för samhället att medverka till detta. Samhällets uppgifter på kulturområdet är således mångskiftande.

Mot. 1989/90
Kr255

1974 års kulturpolitik

Riksdagen antog 1974 följande mål för samhällets kulturpolitik:

- * Kulturpolitiken skall medverka till att skydda yttrandefriheten och skapa reella förutsättningar för att denna frihet skall kunna utnyttjas.
- * Kulturpolitiken skall ge människor möjligheter till egen skapande aktivitet och främja kontakt mellan människor.
- * Kulturpolitiken skall motverka kommersialismens negativa verkningar inom kulturområdet.
- * Kulturpolitiken skall främja en decentralisering av verksamhet och beslutsfunktioner inom kulturområdet.
- * Kulturpolitiken skall i ökad utsträckning utformas med hänsyn till efter-satta grupperns erfarenheter och behov.
- * Kulturpolitiken skall möjliggöra konstnärlig och kulturell förnyelse.
- * Kulturpolitiken skall garantera att äldre tiders kultur tas tillvara och levandegörs.
- * Kulturpolitiken skall främja ett utbyte av erfarenheter och idéer inom kulturområdet över språk- och nationsgränser.

Inom den svenska kulturpolitiken framstår 1974 års kulturpolitiska beslut som en milstolpe. Beslutet föregicks av omfattande förberedelser som var väl förankrade politiskt. Även kultur- och folkrörelse-Sverige gav de föreslagna målen ett brett stöd.

Denna breda samstämmighet framstår idag – femton år senare – som en stor kulturpolitisk tillgång som borde tas bättre tillvara.

Vi anser att målen alltjämt är giltiga. Vad som närmast bör göras är att göra en samlad utvärdering av hur de olika målen har uppnåtts. I denna utvärdering måste de som engagerades i formuleringen av målen delta. Vi tror att en utvärdering i allt väsentligt kommer att visa att målsättningarna står sig. Däremot anser vi att medlen på flera centrala avsnitt måste förnyas. Det gäller bl. a. insatser för att nå decentraliseringsmålet. Förutsättningarna på det mediepolitiska området är också helt annorlunda idag, vilket bör vägas in i en framåtsyftande kulturpolitik.

Kultur som en regional utvecklingsfaktor

När regionalpolitiken utvecklades, framför allt under 1960-talet, tog den i första hand sikte på att uppmuntra och stimulera själva produktionsprocessen. I dagens regionalpolitiska diskussion har allt större uppmärksamhet kommit att riktas mot infrastrukturens betydelse för utveckling på en ort eller i en landsdel. Kommunikationernas betydelse växer. Utbildningsstrukturens funktion tilldrar sig ständigt ökande intresse. Under senare tid har

också kulturens bidrag till den samlade infrastrukturen kommit att uppmärksammas. Enligt centerns mening finns det anledning att betona kulturens regionala utvecklingskraft ännu mer i framtiden. Vi anser att det är särskilt viktigt att denna insikt får prägla framförallt kultursatsningarna i landsting och kommuner. I det följande ges några exempel på kulturens regionala utvecklingsfunktioner så som vi uppfattar dem.

Mot. 1989/90
Kr255

Kulturen stärker bygdens och ortens självtillit

Genom att uppmärksamma en bygds traditioner skapas en känsla av stolthet över det man har åstadkommit och vad man betyder i regionen och i landet. Det kan gälla att uppmärksamma lokala hantverkstraditioner. Det kan också handla om att ta tillvara och uppmärksamma byggnader och fornminnen som ger en spännvidd över seklerna. Det kan också handla om att uppmärksamma större eller mindre celebriteter som har sina rötter i bygden eller som har verkat där. Här kan framförallt hembygdsrörelsen spela en framträdande roll. Genom lokalt förankrad verksamhet på socken/församlingsnivå och genom omfattande ideellt arbete av funktionärer och medlemmar utgör rörelsen en betydelsefull resurs i kulturmiljövården. Hembygdsföreningarna medverkar till att bevara och levandegöra den lokala kulturtradition som ger människorna en kulturell identitet. Det är också angeläget att exempelvis läns museer ger hjälp och stöd i detta arbete. Ett konkret exempel vi vill nämna i detta sammanhang är Upplandsmuseets och Håbo kommuns satsningar för att uppmärksamma författaren Jan Fridegård. Detta har givit god genklang i den berörda bygden och länet. Det är viktigt att också centrala museer kan ge stöd bland annat genom att låna ut föremål till projekt av detta slag.

Kulturen ger orten ett gott renommé

För att folk ska trivas på en ort är det viktigt att den nämns i positiva sammanhang. Människor måste uppleva att även andra också upplever trakten som positiv. Detta är särskilt viktigt om man vill locka ungdom till sig. Från senare tid vill vi bara nämna två orter där kultursatsningar har dragit uppmärksamhet till orten. Genom de årligen återkommande rockfestivalerna i Hultsfred har denna ort för flertalet ungdomar placerats inte bara på Sveriges utan sannolikt hela Skandinavien karta. Musikfestivalerna i Junsele fungerar på samma sätt. Om vi går utanför vårt lands gränser kan vi hitta andra lyckade exempel. Operafestivalerna i finska Nyslott är till och med internationellt berömda.

Kulturen bryter isoleringen

Det är viktigt att lokala kultursatsningar inte enbart inriktas på att ta tillvara det lokala. Inriktningen måste också vara att ortens människor känner att de står i nära kontakt med både det nationella och internationella skeendet. Här har naturligtvis massmedia en stor roll i våra dagar. Stor betydelse har också distributionsformerna för bland annat litteratur och film. Om Svensk Filmindustri startar en s.k. filmstad på en ort kan detta ha mycket stor betydelse.

delse för framförallt ungdomens uppfattning om orten. Det har också betydelse om nya filmer kommer snabbt eller om det dröjer månader eller till och med halvår. Tillgången till en bokhandel och kvaliteten på dess sortiment är också av intresse. Det är en fördel om nya böcker finns att tillgå snabbt och till rimliga priser utan särskilda beställningar.

Mot. 1989/90
Kr255

Kultur främjar kreativitet och skapar kontaktpunkter

En av de främsta funktioner som kulturen har är att föra samman människor till gemensamma upplevelser – förhoppningsvis under trivsamma former. Ur gemenskapen kan också födas mänskliga nätverk som i sin tur ger upphov till såväl sociala som kommersiella aktiviteter.

Kulturskapande innebär ofta att det är något udda eller avvikande som framställs. En Orts eller bygds vilja att ta till sig innovationer på den kulturella planet löper ofta parallellt med förmågan till nyskapande av industriprodukter eller tjänster. För bygder med svag innovationstradition kan alltså kultursatsningar vara ett sätt att bygga upp en entreprenörsanda.

De tre ”R:en” och kulturpolitikens decentraliseringsmål

De tre R:en – Riksteatern, Riksutställningar och Rikskonserter – var tänkta att spela en framträdande roll för förverkligandet av decentraliseringsmålet i 1974 års kulturpolitik. De skulle dels ha en egen produktion avsedd för turnéverksamhet, dels främja de nationella kulturinstitutionernas aktiviteter utanför lokaliseringsorten Stockholm. Som ett led i den utvärdering av kulturpolitiken, som vi har krävt, borde man särskilt överväga om inte ett återförande av ett riksomfattande aktivitetsansvar till de nationella institutionerna vore motiverat. Den nuvarande ordningen kan innebära att dessa känner sig befriade från det riksomfattande ansvar som egentligen tillkommer dem. Denna översyn syftar inte till att de tre R:en avskaffas. De bör även i framtiden ha en roll i decentraliseringsarbetet även när det gäller de nationella kulturinstitutionerna. På kulturområdet behöver det nämligen inte vara någon nackdel om flera aktörer verkar samtidigt. Det främjar mångfalden.

Utveckla nationalscensbegreppet

Av tradition brukar vi i vårt land beteckna Operan och Dramaten som nationalscener. Dessa har internationell standard och har berikat svenskt kulturliv. Dramaten är vår nationalscen för teater. Operan . . . också nationalscen för balett. Lättare musikteater – operett och musical – saknar nationalscen. Här är det främst några privata scener i Stockholm och några stads- och läns-teatrar som tar sitt ansvar. På senare tid har diskuterats att ge dansteatern en egen arena av nationalscenskaraktär i Stockholm.

Någon riktigt stringent definition av vad som karakteriserar en nationalscen är svår att finna. Operan och Dramaten medverkar i utbildningen – men

det gör också scenerna i Malmö och Göteborg. Finansieringen skulle kunna vara en utgångspunkt för en definition. Operan och Dramaten är helt statligt finansierade men för den nya nationalscenen för dans diskuteras finansieringsmedverkan från landsting och kommun. Man skulle kunna tänka sig att medverkan i internationella kontakter – egna gästspel i andra länder och mottagande av gästspel utifrån – skulle kunna vara ett kriterium för en nationalscen men här skiljer sig scenerna åt bara till graden, inte till arten.

Vi tycker att det saknas någon riktigt bra och helt klar definition av vad som skall inrymmas i uppgiften och funktionen att vara nationalscen. Det finns emellertid just nu en rad förhållanden – några delvis antydda ovan – som gör att man borde se över och utveckla själva begreppet. Vi vill bland annat nämna följande faktorer som enligt vår mening gör en sådan diskussion både realistisk och angelägen:

- * Staten har i upprepade turer fört diskussioner med Göteborgs stad och omgivande landsting om lösning av den långdragna musikteaterfrågan genom extra statliga insatser.
- * En ny scen för dans i Stockholm håller på att etableras under medverkan av stat, landsting och kommun och andra intressenter.
- * Teaterfrågorna i sydöstra Sverige befinner sig i en speciell situation i och med att Blekingeteatern upphörde och slogs ihop med Kronobergsteatern i Växjö. Dessutom saknar Kalmar län och Hallands län fasta teaterensemblar av länsteaterkaraktär.
- * Norrlandsoperan befinner sig i en mycket allvarlig ekonomisk situation som hotar verksamheten.

Vilka riktlinjer skall då gälla för att en scen skall anses vara nationalscen. Det måste naturligtvis penetreras noga men följande riktlinjer skulle vi vilja formulera redan nu:

- * Staten skall ha ett huvudsakligt finansieringsansvar men de kommuner och landsting som geografiskt ligger så till att de har den största nyttan bör medverka till finansieringen. Det är kanske inte möjligt att införa ett helt igenom enhetligt system för relationen stat – kommun i detta fall men principerna skall vara likvärdiga. Det innebär bland annat att kommun och landsting i Stockholm förväntas medverka till finansiering inte bara av den nya dansscenen utan också av Operan och Dramaten. Det är ju huvudstadsregionens innevånare som har den främsta tillgången till dessa scener.
- * En nationalscen skall ha ett självständigt turnéansvar – såväl i Sverige som i utlandet. Samverkan med Riksteatern skall vara frivillig.
- * En nationalscen skall på lämpligt sätt medverka i utbildningen inom sitt konstnärliga område. Det gäller kanske i första hand ifråga om fort- och vidareutbildning men också inom grundutbildningen. Här bör samverkan med högskolan eftersträvas.
- * En nationalscen skall ha ansvar för att utveckla samverkan med länsinstitutioner och fria grupper. Aktörer vid nationalscener bör kunna lånas ut för att förstärka såväl länsensemblar som fria grupper för att ge dem stimulans och för att möjliggöra större och mer kvalificerade uppsättningar.

* En nationalscen skall utveckla samverkan med radio och TV för sändningar i såväl kabel-TV som via etern.

Mot. 1989/90
Kr255

Vilka orter och regioner skall då få nationalscener? I stort skulle centern vilja se följande scener som nationalscener:

Stockholm

Operan och Dramaten skall självfallet fortsätta att vara hörnstenar i ett vidgat nationalscenssystem inom sina konstnärliga områden.

Förändringarna i förhållande till nuläget för Operan och Dramaten blir främst att de åläggs ett självständigt turnéansvar. Samtidigt avkrävs kommun och landsting på lokaliseringsorten Stockholm ett medfinansieringsansvar som motsvarar det åtagande som kommuner och landsting på andra håll i landet redan nu har för de institutioner som är lokaliserade dit.

Det förtjänar att påpekas att de omfattande erfarenheter som samlats vid Operan och Dramaten självfallet under mycket lång tid måste tas tillvara vid uppbyggandet av de nya nationalscenerna.

Göteborg

Frågan om en ny opera i Göteborg har diskuterats i decennier. Inom ramen för ett vidgat nationalscensbegrepp skulle denna fråga kunna få en naturlig lösning i samverkan mellan staten och närmast berörda kommuner och landsting – framförallt Göteborgs stad. Den nuvarande verksamheten vid Stora Teatern utgör självfallet grunden för den framtida Göteborgsoperan. På samma sätt bör Stadsteatern i Göteborg utgöra nationalscen för dramatiken.

Malmö

Malmö Stadsteater erbjuder idag såväl dramatik som musikteater. Scenen är riksbekant för sina uppsättningar av musicals och operetter. Det är naturligt att denna teater får ställning som nationalscen.

De ovan nämnda scenerna i de tre storstäderna är tämligen självskrivna att inrymmas i ett vidgat nationalscensbegrepp. Enligt centerns mening är det emellertid viktigt att det redan vid introduktionen av ett nytt sådant begrepp inryms några nya mer genomgripande satsningar utanför de tre storstäderna. Vi presenterar nedan några regioner och orter som bör vara aktuella för sådana satsningar.

Sydöstra Sverige

Teaterförhållandena i sydöstra Sverige är för närvarande speciella. I Blekinge har länsteatern lagts ner. Huvuddelen av resurserna har förts till Kronobergsteatern i Växjö. Kalmar län saknar egen talteaterensemble av regionteaterkaraktär. Samtidigt finns behov av en kraftfull kulturpolitisk satsning i denna landsdel – inte minst av regionalpolitiska skäl. Sydöstra Sverige pekas ut som ett särskilt område av den regionalpolitiska utredningen. En sådan satsning skulle kunna vara att vidga den nuvarande Kronobergstea-

tern till en Sydost-Dramat. Man kan också tänka sig en nätverkslösning där Östgötabaletten inryms – dock med bibehållen lokalisering. I ett inledningskede bör uppbyggnadsarbetet koncentreras på talteatern men efterhand bör också verksamhet med opera och annan musikdramatisk verksamhet inledas.

Mot. 1989/90
Kr255

Norra Sverige

Norrlandsoperan har för närvarande stora problem. Det skulle vara ett nederlag för en framsynt kulturpolitik med regionalpolitiska inslag om det arbete som inletts med denna satsning inte kan fullföljas. Ett sådant fortsatt utvecklingsarbete, som bör inrymma ett ökat statligt engagemang, kan med fördel ske inom ramen för ett vidgat nationalscensbegrepp.

Ifråga om nationalscen för talteater i norra Sverige kan flera lösningar sökas. Den mest näraliggande är att Västerbottensteatern tillsammans med Norrlandsoperan utgör en samlad resurs, förlagd till Umeå. Man kan naturligtvis också tänka sig en nätverkslösning där antingen Norrbottensteatern eller Mittlänsteatern utgör nationalscen tillsammans med Norrlandsoperan. När det gäller dansteater bör norra Sverige i ett senare skede få en egen sådan.

Vidgat utredningsuppdrag

Det utredningsuppdrag som kulturministern redovisar i budgetpropositionen (s. 352) om en översyn av teaterverksamheten bör vidgas till en uppgift att vidga nationalscensbegreppet enligt de riktlinjer vi här har presenterat. Arbete bör ges en parlamentarisk förankring.

Bibliotek och litteratur

Vid sidan av studieförbundens verksamhet utgör biblioteken den mest vittförgrenade offentliga kultursatsningen i vårt land. Årligen besöker 63 % av svenskarna ett folkbibliotek.

Utlåning av böcker är självfallet bibliotekens främsta uppgift. Samtidigt är biblioteken ofta lokala kultur- och informationscentra i en vidare mening. Föreläsningar och utställningar kompletterar inte sällan själva bokförmedlingen. För samhällsinformationen spelar biblioteken en central roll. De utgör därmed en stödjepunkt i det demokratiska meningsutbytet.

Kostnadsfria boklån

Även i ett skede då bibliotekens serviceutbud vidgas till andra medier (exempelvis grammofonskivor och databaser) kommer det tryckta ordet i form av böcker, tidningar och tidskrifter att utgöra deras huvudsakliga arbetsområde under den framtid som går att överblicka. Vi tror att det tryckta ordet har goda chanser att stå sig som förmedlare av kultur och information parallellt med att andra medier växer fram. Bokutlåningen har i alla tider varit kostnadsfri. Det är viktigt att det förblir så.

Som ovan nämnts är det svenska biblioteksväsendet mycket vittförgrenat. Verksamhet med bokbussar och filialbibliotek bidrar till denna karaktär. Det är angeläget att denna decentraliserade struktur utvecklas ytterligare. Bland annat har bokbussar visat sig ge mycket goda resultat. Det är viktigt att samhället stimulerar utvecklingen av bokbussverksamheten.

I våra större tätorter spelar biblioteksfilialerna en betydelsefull roll. Ofta är de stadsdelens enda kulturinstitution. Det är viktigt att filialerna inte dras in till stora centralbibliotek i tätortens centrum. När nya stadsdelar utvecklas är det angeläget att de tidigt förses med biblioteksservice. På landsbygden bör också biblioteksservicen utvecklas. Det kan exempelvis ske genom biblioteksfilialer i bygdegårdar och församlingshem.

Kvalitetsvideo på bibliotek

Den tekniska och konstnärliga utvecklingen torde inom kort göra det möjligt att med god kvalitet och till låg kostnad spela in nationalscenernas och de kulturella länsinstitutionernas föreställningar på video. Det är angeläget att statsmakterna tar initiativ för att främja en sådan utveckling. Bland annat måste berättigade upphovsmannaanspråk tillgodoses. Målet bör vara att videospelningar av bland annat nationalscensföreställningar skall finnas tillgängliga på våra bibliotek.

Kulturporto

Böcker måste kunna förmedlas till alla över hela landet. För människor som inte kan nå en stor bokhandel med ett omfattande sortiment eller ett stort bibliotek är det viktigt att inte själva distributionskostnaden lägger hinder i vägen. Därför bör det finnas ett kulturellt motiverat lågt kulturporto. Det är också angeläget att seriösa distributörer av film och videogram kan komma i åtnjutande av detta kulturporto.

Barn och kultur

Till de angelägnaste uppgifterna hör att erbjuda barn och ungdom en rikare kulturmiljö och förbättra deras möjligheter till eget skapande. Barnets iver att upptäcka, känna och uppleva med sina sinnen och skapa med sina händer måste få utrymme. De behöver stimulans och upplevelser för att lära sig nya begrepp och utveckla ett levande och mångskiftande språk.

Ett aktivt kulturintresse grundläggs för många människor redan i barndomen. Det är då man måste utveckla känslan för skapandets glädje. Det är också då man måste forma medvetandet om vad som är innehållslös eller till och med skadlig förströelse och vad som är på sikt berikande – kanske till och med livsdanande – kulturupplevelser.

Barn och ungdom måste få hjälp att hitta vägen till det som har kvalitet, men som för den skull inte behöver vara tungt eller svårt. Förmågan hos de unga att kritiskt granska det lättviktiga skräputbud de möts av, måste utvecklas. Inom rockmusiken, för att ta ett exempel som ligger dagens ungdom

varmt om hjärtat, finns såväl skapande av god kvalitet som kortsiktig spekulation företrädda. Rocken rymmer inom sig både framåtsyftande kreativitet, och angelägen samhällskritik. Detsamma kan sägas om videofilmen. Video kan som tekniskt medium användas för såväl kvalitet som exploatering utan hänsyn till medmänsklighet eller normer.

Förstahandsansvaret för barns och ungdoms kulturella utveckling och fostran ligger naturligtvis hos föräldrarna. Förutsättningar att med framgång klara denna uppgift är emellertid mycket varierande. Därför måste andra funktioner i vårt samhälle vara beredda att träda in i bilden och ge stöd.

Redan i förskolan måste barnen få uppleva skapande kulturell verksamhet. Barn måste få skapa med både sina händer och sina sinnen. På många håll sker så redan idag. Det är dock viktigt att utvecklingsarbetet på detta område kan fortsätta. Förskollärare måste få en utbildning som ger dem goda förutsättningar att fullgöra en kulturpedagogisk insats. Det är också angeläget att man i förskolan kan anlita aktiva kulturarbetare. Särskilt inom kulturområdena musik, dans och drama torde även små barn kunna tillgodogöra sig insatser.

Grund- och gymnasieskolan har en mycket stor – för att inte säga avgörande – betydelse för att väcka ungdomars intresse för kultur. Det gäller särskilt utformning och innehåll i ämnena svenska, musik och bild. Vi tror att det behövs en översyn av läroplanerna i dessa ämnen för att därigenom utveckla skolans kulturella roll. Följande riktlinjer bör vara vägledande vid en sådan översyn:

- * En samordning av de kulturella inslagen i ämnena svenska, bild och musik bör ske. Som exempel kan nämnas att en sann bild av Tage Danielssons skapargärning inte kan åstadkommas om den inte speglar hans gärning inom diktning, musik och film.
- * En möjlighet som bör undersökas är om det går att inrätta ett samlat kulturblock i grundskolans ämnesstruktur. Ett sådant kulturblock borde vara sammanhållet någon förmiddag eller eftermiddag för att ge god tid till egna skapande insatser.
- * Ämnena dans och drama förekommer nästan inte alls i dagens skola. I ett kulturblock som ovan skisserats måste de ha en naturlig plats i dagens skola. Dramaämnet bör ha goda förutsättningar att utveckla ungdomarnas idag ofta alltför bristfälliga verbala förmåga. Härigenom förstärks kommande generationers möjlighet att fylla vår grundlagsfästa yttrandefrihet med innehåll.
- * Inom ämnena slöjd och hemkunskap bör lokala hantverkstraditioner belysas samt ge utlopp för barnens skapariver.
- * Den kommunala musikskolan bör utvecklas till kommunala kulturskolor som exempelvis också har dans, drama och film på programmet. Tillgång på utbildade lärare måste säkerställas.
- * Vi måste slå vakt om den rika svenska körtraditionen genom att stimulera varje skola att ha minst en kör.
- * Skolbiblioteken måste utvecklas.
- * Varje skola bör upprätta en kulturplan i samverkan mellan skolledning, lärare, elever och föräldrar. Här kan frågor om kulturdagar, kulturprojekt, utsmyckning av skolan m.m. behandlas.

De åtgärder vi här har skisserat tar alltså i första hand sikte på att utveckla läroplanen och andra instrument som påverkar skolan. Det är angeläget att den ogynnsamma trend som faktiskt idag är rådande ifråga om de kulturella ämnenas ställning i de senaste decenniernas läroplansutveckling snarast bryts. Såväl den gamla realskolan som gymnasieskolan med latin- och reallinje hade större utrymme för de kulturella ämnena. Målet bör vara att utveckla elevernas förmåga att med förankring i gången tid kritiskt granska företeelser i vår tid och för att kunna uppskatta kvaliteten.

Särskilda kulturpengar i skolan

Sedan några år anvisas över utbildningsbudgeten särskilda medel för kulturverksamhet i skolorna. Det är enligt vår mening nu angeläget att göra en utvärdering av användningen av dessa medel. Framförallt måste undersökas hur stor del av medlen som verkligen kommit själva kulturverksamheten till godo och hur mycket som har gått bort i administration. Inriktningen måste vara att medlen ute på skolorna handhas på sådant sätt att de i sin helhet används för kulturändmål. Det är viktigt att denna satsning kan generera nya uppdrag till yrkesverksamma kulturarbetare.

Kulturdagar i skolan

I vissa kommuner har man på försök ordnat kulturdagar i skolan på samma sätt som man ordnar friluftsdagar. Det anser vi är en bra modell som bör spridas till flera kommuner. För att genomföra dessa dagar är det viktigt att skolorna utvecklar ett nära och fortlöpande samarbete med ortens och länets kulturarbetare och kulturinstitutioner. I princip bör minst en kulturdag per läsår anordnas på alla stadier. Det är viktigt att länskolnämnden och kommunförbundets länsavdelning påtar sig ett ansvar för samordning och utveckling. Självfallet skall anordnande av kulturdagar inte reducera kulturambitionerna i övrigt.

Kulturens ekonomi

Från centerns sida har under en följd av år till riksdagen i både partimotioner och kommittémotioner uppmärksammats kulturens ekonomi. Det är slående hur liten del av statsbudgeten som går till kultur. När man gör en beräkning på den nu framlagda budgeten för 1990/91 visar det sig att kulturutgifterna (anslagen C 4 delvis, G 1-37, H 1-3, H 7, H 10-17) utgör 0,61 % av statsbudgeten. Uttryckt i pengar är det 2 502 milj. kr. i en statsbudget på 408 miljarder kronor. Med dessa beräkningar som utgångspunkt begär vi ånyo en ingående analys av kulturens ekonomiska villkor. Analysen bör sedan ligga till grund för formulering av ett långsiktigt mål för den ekonomiska omfattningen av statens kultursatsningar. Fram till år 2000 bör man enligt centerns mening inrikta sig på att en procent av statsbudgeten skall gå till kulturella ändamål. Centern föreslår nu ånyo detta krav.

Utöver den målformulering för statens direkta engagemang i kulturens finansiering som vi här angivit måste samhället engagera sig också på annat

sätt för att klarlägga villkoren och underlätta möjligheterna att finansiera kulturell verksamhet med pengar också ur andra källor. Det är en fördel för utvecklingen av den kulturella mångfalden om olika kategorier av kulturskapare kan ha flera tänkbara finansiärer att kunna vända sig till. I det följande tar vi upp några förslag och tankegångar som kan ha betydelse för möjligheterna att finansiera kulturell verksamhet även på andra sätt än genom direkta anslag ifrån det allmänna.

Mot. 1989/90
Kr255

Kultur- och folkrörelsefond

Centern har i motioner såväl 1987 som 1988 krävt en prövning av möjligheterna att inrätta en kultur- och folkrörelsefond med en del av de medel som tillförs staten genom spel och lotterier. Denna idé har mött ett betydande gensvar. Kulturen skulle på detta sätt kunna få del av en ny finansieringskälla som är både långsiktig och stabil. Inrättande av en sådan fond är också naturlig mot bakgrund av att staten genom en omfattande spelverksamhet dränerar intäktsmöjligheterna för folkrörelse- och kultursektorn. Enligt budgetpropositionens uppgifter kan man beräkna att skatter, avgifter och rörelseöverskott från spel och lotterier skulle ge 4,65 miljarder kr budgetåret 1989/90 (inkomsttitlarna 1144, 1153, 1154, 2151, 2152, 2536). Enligt vår mening bör ca 10 % av dessa statsintäkter tillföras en kultur- och folkrörelsefond.

Enligt vår mening bör fonden byggas upp enligt följande tidsplan och riktlinjer:

- * En organisationskommitté tillkallas våren 1990.
- * Denna kommitté utformar förslag till regler för fondens styrning och förvaltning samt formulerar utkast till utdelningsprinciper.
- * Regeringen förelägger vårriksdagen 1991 erforderliga förslag.
- * En första avsättning på 250 milj. kr. görs budgetåret 1991/92. Budgetåret 1992/93 avsätts minst 450 milj. kr. vilket torde utgöra närmare 10 % av statens intäkter från spel.
- * Första utdelning ur fonden sker i november 1991.
- * Fonden skall inrikta sin anslagsgivning på nydanande och utvecklande insatser samt investeringar. Kulturinstitutionernas grundbehov skall också i fortsättningen klaras via direkta statsanslag.
- * Fonden bör ledas av en styrelse med såväl kulturell som finansiell kompetens företrädd.
- * För de skilda kulturområdena bör finnas särskilda kommittéer för bedömning och utdelning.

Sponsring

Sponsring ser ut att bli en växande möjlighet att finansiera kulturell verksamhet. Från näringslivets sida finns uppenbarligen ett visst intresse av att bidra till kulturen. Självfallet sker inte detta av ren oegennyttia från företagets sida. Satsningar på kultur är en del i marknadsföringen av företagets produkter eller tjänster. Det är viktigt att hållbara etiska normer utvecklas på detta område. Då kan sponsringen bli en finansieringskälla som är till ömsesidig glädje.

Om statligt och kommunalt drivna kulturinstitutioner skall delfinansieras med sponsring är det särskilt viktigt att det sker efter fasta normer. De metoder som nu används – bland annat när det gäller Operan – gör att hela finansieringsmetoden riskerar att komma i vanrykte.

Vi har i princip inget att invända mot att offentliga kulturinstitutioner kompletterar sin finansiering med stöd från bland annat näringslivet. Centern ställer dock följande krav på själva formen för stödet:

- * Avtalen skall vara öppna. Inget hemlighetsmakeri.
- * Generöst betalda mellanhänder måste undvikas.
- * Sponsringsåtagandet skall ha en klar avgränsning. När det är slut skall inte institutionen vara tvungen att med skattepengar fortsätta åtagandet. Institutionen får således inte bli långsiktigt beroende av sponsring för sin ordinarie verksamhet.
- * Firmanamn och andra budskap ska inte presenteras påträngande eller störande och får absolut inte inkräkta på den konstnärliga kvaliteten.
- * Om sponsorn får platser till föreställningar i utbyte för sitt stöd får detta inte ske i sådan omfattning att den övriga publiken åsidosätts. Sponsorns biljettpris bör i princip beräknas utifrån det kostnadsläge som skulle uppstå om inga samhällssubventioner utgick.

Riksdagen bör ställa sig bakom dessa riktlinjer vilket bör ges regeringen till känna.

Vi vill i detta sammanhang notera det anmärkningsvärda i att så mycket av sponsringen till såväl kultur som idrott kommer från statliga och kommunala institutioner och företag. Det borde studeras närmare. Ur kulturpolitisk synpunkt torde det vara lämpligare att stat och kommun via sina reguljära kulturanslag kunde ge ett mer substanslikt stöd.

I detta sammanhang vill vi också nämna mecenatverksamheten. Denna skiljer sig från sponsring så till vida att mecenaten får förutsättas ge sitt stöd eller uppmuntran av mer oegennyttiga motiv än sponsorn som man alltid måste utgå ifrån har en produkt eller tjänst han vill främja försäljningen av. Mecenatverksamhet har så vitt vi vet en mycket blygsam omfattning i vårt land numera.

Beställningar

Ett sätt att stimulera kulturen är genom beställningar. Enprocentsregeln för konstnärlig utsmyckning av offentliga byggnader har också givit goda resultat. Det borde vara fullt möjligt att med enprocentsregeln som förebild låta stat, landsting och kommuner vidga sina beställningar också till andra kulturformer. Det är i och för sig inte ovanligt att ett landsting engagerar en musikensemble som musicerar när exempelvis en sjukvårdsinrättning skall invigas. Det borde dock var möjligt att gå ett steg längre och stimulera själva skapandet av musikaliska verk genom att landstinget ifråga också beställde en komposition just för invigningstillfället av någon speciell kompositör. På samma sätt skulle en författare kunna skriva ett drama på beställning för att uppföras vid invigning av en skola.

Vi har här exemplifierat med stat och kommun. Självfallet bör det vara

möjligt att företag visar sitt kulturella intresse på samma sätt. Särskilt värdefullt skulle det vara om våra främsta folkrörelser tog för vana att främja kulturellt skapande på detta sätt.

Mot. 1989/90
Kr255

Det finns dock två saker som bör understrykas i detta sammanhang. För det första får beställningar av musik och drama i de exempel vi nämnt ovan inte ske på bekostnad av den konstnärliga utsmyckningen enligt enprocentsregeln. För det andra måste man vara medveten om att långt ifrån alla kulturella skapare är villiga att åta sig beställningsuppdrag eftersom det inte faller in särskilt väl i deras sätt att arbeta. Å andra sidan kanske ett sådant målinriktat skapande passar andra alldeles utmärkt och frigör en hitintills inte utnyttjad kreativ potential.

Nyemissioner

Vissa kulturinstitutioner – bland annat Operan och Dramaten – drivs idag i aktiebolagsform. Ett sätt att skaffa nya medel till verksamheten som just denna driftsform erbjuder är att inbjuda till nyteckning av aktier. För att behålla ett dominerande offentligt inflytande behövs ju inte ett 100 %-igt aktieinnehav. Det räcker med 51 %. I fallet Operan hade kanske en nyemission varit smakligare än det hårt kritiserade sponsorsavtalet med Procordia.

Vi tror naturligtvis inte att aktier av detta slag skulle kunna bli högavkastande börsaktier vars värde snabbt skulle kunna stegras. Intresset hos såväl den breda allmänheten som hos andra placerare att på mer eller mindre ideella grunder teckna exempelvis Opera-aktier skall dock inte underskattas. Genom ägandet kan också ett kulturellt engagemang kanaliseras. Senast i kompletteringspropositionen bör regeringen återkomma med förslag med denna inriktning.

Fasta anslag istället för lönebidrag

En betydande del av det svenska kulturlivet har under 1970- och 1980-talen erhållit ett omfattande stöd via arbetsmarknadspolitiken. Arkiv, museer och studieförbund har exempelvis haft ett stort antal lönebidragsanställda. Den i och för sig glädjande utvecklingen på arbetsmarknaden under senare år har medfört att denna stödkälla för kulturen har minskat kraftigt i omfattning. Det har försatt vissa kulturverksamheter i betydande svårigheter. Vi anser det angeläget att statsmakterna nu tar sitt övergripande kulturella ansvar och medverkar till att medel slussas från "kulturarbetsmarknadspolitiken till den mer renodlade kulturpolitiken. Det är en åtgärd som brådskar.

Anslagssystemet och kulturrådets roll

På kulturområdet, med dess nära koppling till yttrandefrihetsfrågorna, är det viktigt att variation och mångfald kan upprätthållas. Kulturrådet får inte utvecklas till ett Kulturverk. Förslag har funnits som skulle kunna leda fram mot en utveckling i denna riktning. Detta innebär dock inte att vi motsätter oss att något görs för att komma till rätta med den omfattande anslagsupplittringen på kulturområdet. Detta måste dock åstadkommas utan att riks-

dagen och dess ledamöter förlorar insyn och inflytande över kulturpolitikens utveckling.

Mot. 1989/90
Kr255

Vilka krav bör då ställas på anslagssystemet. Självfallet är anslagens storlek den viktigaste frågan. Men det är också angeläget att kulturverksamma – såväl institutioner som enskilda och grupper – får tidiga besked i ekonomiska frågor för att kunna planera sina aktiviteter med den omsorg som krävs. Vi anser exempelvis att det är ett rimligt krav att klara ekonomiska ramar för höstsäsongens aktiviteter finns senast under senvintern (mars eller april). I det nuvarande systemet – där riksdagsbeslut och kulturrådsbehandling måste avvaktas – kan det dröja till sommaren innan besked föreligger.

Mot denna bakgrund vill vi skissera ett nytt system för hanteringen av statens kulturbudget:

- * En samlad kulturproposition bör framläggas för riksdagen vart tredje år. Häri läggs treårsramar för kulturanslagen fast. Propositionen bör också presentera utförliga utvecklingsprogram för olika kulturverksamheter.
- * Kulturrådets främsta uppgift blir att förbereda kulturpropositionerna vart tredje år. Arbetet skall inriktas på att ta fram ett allsidigt underlag för regeringsförslag och riksdagsbeslut samtidigt som den allmänna kulturpolitiska debatten främjas. Rådets roll vid anslagshanteringen under den löpande treårsperioden minskar.
- * Riksdagens anslag skall vara av två typer:
 - Driftsmedel* som ställs till institutionernas (och motsvarande) förfogande för tre år åt gången. De nuvarande grundbeloppen bör ingå häri.
 - Projekt- och utvecklingsmedel* som ställs till särskilda konstnärliga nämnders och etablerade institutioners förfogande. Dessa skall ha till uppgift att främja kulturell mångfald och nydaning samt utveckla kvaliteten. Anslagsbehov som uppkommer under treårsperioden bör i första hand kunna tillgodoses genom dessa medel för att övergå i driftsmedelskategorin senare treårsperioder.
- * Omfattande partsrepresentation måste undvikas i sammansättningen av Kulturråd, institutionernas styrelser och de ovan nämnda konstnärliga nämnderna. Uppdragsrotation skall främjas.
- * Ett framtida system med kultur- och folkrörelsefond kan eventuellt kopplas till de ovan angivna konstnärliga nämnderna.

Det system vi här skisserat tror vi kommer att främja långsiktigheten i samhällets kultursatsningar samtidigt som den kulturpolitiska debatten kan få en mer framskjuten ställning.

Hemställan

Med hänvisning till det ovan anförda hemställs

1. att riksdagen hos regeringen begär en samlad utvärdering av 1974 års kulturpolitiska beslut i enlighet med vad som anges i motionen.
2. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts rörande kulturens roll som regional utvecklingsfaktor,

3. att riksdagen hos regeringen begär förslag om utveckling av ett riksomfattande aktivitetsansvar för de nationella kulturinstitutionerna och en översyn av Riksteaterns, Rikskonserters och Riksställningars roll i enlighet med vad som anges i motionen,

4. att riksdagen hos regeringen begär utredning och förslag om ett utvidgat nationalscensbegrepp i enlighet med vad som anges i motionen.

5. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om kostnadsfria boklån,

6. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts rörande bokbussar och filialbibliotek,

7. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts rörande kvalitetsvideo på bibliotek,

[att riksdagen hos regeringen begär förslag om införande av ett kulturporto i enlighet med vad som anges i motionen, ¹]

[att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts rörande översyn av läroplanerna i syfte att utveckla skolans kulturuppgifter, ²]

[att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts rörande användningen av de kulturmedel som ställs till skolans förfogande, ²]

[att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts rörande kulturdagar i skolan, ²]

8. att riksdagen hos regeringen begär analys av kulturens ekonomiska villkor i vårt land och utformning av ett långsiktigt mål för statens kultursatsningar i enlighet med vad som anges i motionen,

9. att riksdagen hos regeringen begär förslag om en kultur- och folkförörelsefond i enlighet med de riktlinjer som anges i motionen,

10. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna de riktlinjer för sponsring som anges i motionen,

11. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om vidgad användning av beställningar för att främja kulturellt skapande,

12. att riksdagen hos regeringen begär att förslag framläggs senast i varens kompletteringsproposition om användning av nyemission av aktier för att förstärka ekonomin för de kulturinstitutioner som drivs i bolagsform i enlighet med de riktlinjer som anges i motionen,

13. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts rörande behovet av fasta anslag i stället för lönebidrag,

14. att riksdagen hos regeringen begär att proposition med treårsramar för kulturen framläggs i enlighet med de riktlinjer som anges i motionen,

15. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts rörande statens kulturråds uppgift vid införande av treårsramar för kulturen,

16. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts rörande anslagsstrukturen i framtiden,

17. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts rörande representation och uppdragsrotation i styrelser och nämnder.

Mot. 1989/90
Kr255

Stockholm den 22 januari 1990

Olof Johansson (c)

Karl Erik Olsson (c)

Bertil Fiskesjö (c)

Gunnar Björk (c)

Pär Granstedt (c)

Karin Israelsson (c)

Per-Ola Eriksson (c)

Görel Thurdin (c)

Karin Söder (c)

Gunilla André (c)

Börje Hörnlund (c)

Agne Hansson (c)

Larz Johansson (c)

¹ 1989/90:T912
² 1989/90:Ub251

